

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.3.13>

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАРАЖЕННЯМ ВЕНЕРИЧНОЮ ХВОРОБОЮ

Кузьменко О.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу науково-організаційного забезпечення
та видавничої діяльності*

*НДЦ «Інститут соціально-правових та політичних досліджень
ім. О. Яременка»*

УДУ імені Михайла Драгоманова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6117-523X>

e-mail: el.v.linnik@gmail.com

Кузьменко О.В. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із зараженням венеричною хворобою.

Стаття присвячена криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень, пов'язаних із зараженням венеричною хворобою. Встановлено, що венеричні хвороби – це інфекційні хвороби, об'єднані в одну групу за шляхом їх передачі – в основному статевим. ВООЗ до них відносять понад 20 нозологічних форм, серед яких класичні венеричні захворювання, низка вірусних інфекцій, велика група уrogenітальних інфекцій та багато інших захворювань. Передавання цих хвороб можливе не лише при статевому контакті, але й при проходженні плода через родові шляхи хворої матері, контактено-побутовим, трансплацентарним, гемотрансфузійним шляхами. Джерелом зараження можуть бути здоровий бактеріоносій, хвора людина, хвора (інфікована) мати, інфіковані предмети туалету.

Зазначено, що методика розслідування не може передбачити вичерпного переліку всіх обставин, що повинні бути з'ясовані при розслідуванні конкретного кримінального правопорушення. Завдання слідчого як раз і має полягати в тому, щоб конкретизувати і доповнити типовий перелік у відповідності зі специфікою даного конкретного випадку. Необхідно пам'ятати, що криміналістична характеристика кримінального правопорушення – це наукова абстракція, що містить лише ймовірне знання. Дані, що містяться в ній, носять лише орієнтувальний характер і полегшують висунування версій і визначення напрямків розслідування.

Автором зроблено висновок, що до елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із зараженням венеричною хворобою можна віднести: спосіб та сліди злочину, а також предмет злочинного посягання, особа потерпілого та особа злочинця.

Крім того встановлено, що найбільш розповсюдженим способом вчинення даної категорії кримінальних правопорушень, звичайно, є статеві відносини. На другому місці – зараження «побутовим» шляхом. При цьому венеричні захворювання можуть передаватися двома шляхами: прямим (наприклад, через прямий контакт шкіри або слизових оболонок) та непрямим (наприклад, коли вірус потрапляє на відкриту рану або слизову оболонку через контакт з предметами домашнього вжитку, на яких вірус може залишитися).

Крім того, зараження венеричними хворобами може відбутися через недбале виконання професійних обов'язків особою, незважаючи на те, що в медичних установах застосовуються всі можливі заходи для запобігання таким захворюванням. Наприклад, існують випадки зараження під час проведення медичних процедур, таких як переливання крові, пересадка органів, штучне запліднення та інші медичні маніпуляції.

Ключові слова: криміналістична характеристика, кримінальне правопорушення, зараження венеричною хворобою, спосіб вчинення злочину, типові сліди злочину.

Kuzmenko O.V. Criminal characteristics of criminal offenses related to infection with a venereal disease.

The article is devoted to the forensic characteristics of criminal offenses related to venereal disease infection. It has been established that venereal diseases are infectious diseases, united in one group by the way of their transmission - mainly sexual. WHO includes more than 20 nosological forms among them, including classic venereal diseases, a number of viral infections, a large group of urogenital infections and many other diseases. The transmission of these diseases is possible not only during sexual contact, but also during the passage of the fetus through the birth canal of a sick mother, contact-household, transplacental, hemotransfusion ways. The source of infection can be a healthy carrier, a sick person, a sick (infected) mother, infected toilet objects.

It is noted that the investigation method cannot provide an exhaustive list of all circumstances that must be clarified during the investigation of a specific criminal offense. The task of the investigator should be to specify and supplement the typical list in accordance with the specifics of this particular case. It must be remembered that the forensic characterization of a criminal offense is a scientific abstraction containing only probable knowledge. The data contained in it are indicative only and make it easier to put forward versions and determine the directions of the investigation.

The author concluded that the elements of the forensic characteristics of criminal offenses related to infection with a venereal disease include: the method and traces of the crime, as well as the object of the criminal offense, the identity of the victim and the identity of the criminal.

In addition, it was established that the most widespread way of committing this category of criminal offenses is, of course, sexual relations. In second place is infection by "household" means. At the same time, venereal diseases can be transmitted in two ways: direct (for example, through direct contact of the skin or mucous membranes) and indirectly (for example, when the virus enters an open wound or mucous membrane through contact with household items on which the virus can remain).

In addition, infection with venereal diseases can occur due to the negligent performance of professional duties by a person, despite the fact that medical institutions use all possible measures to prevent such diseases. For example, there are cases of infection during medical procedures such as blood transfusions, organ transplants, artificial insemination and other medical manipulations.

Key words: forensic characteristics, criminal offence, infection with a venereal disease, method of committing a crime, typical traces of a crime.

Постановка проблеми. Венеричні хвороби, такі як сифіліс, гонорея тощо, можуть бути серйозними загрозами для громадського здоров'я. Дослідження кримінальних правопорушень, пов'язаних із зараженням такими хворобами допомагає виявляти осіб, які могли б стати небезпечними носіями інфекції і піддати їх відповідному лікуванню для запобігання подальшого поширення хвороб. Крім того, порушення, пов'язані із зараженням венеричною хворобою, можуть мати серйозні наслідки для жертв, включаючи фізичні та психологічні ускладнення, втрату працездатності та інші збитки.

Стан дослідження. Кримінальні правопорушення, пов'язані із зараженням венеричною хворобою у своїх працях досліджувало багато вчених, серед яких: Є.В. Корнієнко, Л.Ю. Манукова, Ю.Р. Павелко, О.Л. Старко та інші.

Мета статті полягає у дослідженні криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із зараженням венеричною хворобою.

Виклад основного матеріалу. Фармацевтична енциклопедія визначає венеричні хвороби як «інфекційні хвороби, об'єднані в одну групу за шляхом їх передачі – в основному статевим» [1]. При цьому варто зазначити, що ВООЗ до них відносять понад 20 нозологічних форм, серед яких класичні венеричні захворювання: сифіліс, гонорея, шанкроїд, венерична лімфогранульома, пахова гранульома; низка вірусних інфекцій: ВІЛ-інфекції, генітальний герпес, цитомегаловірусна інфекція, папіломавірусна інфекція (кондиломатоз); велика група уrogenітальних інфекцій: хламідіоз, трихомоніаз, мікоплазмоз, гарднерельоз; тропічні трепонематози: фрамбезія, пінта, беджель; паразитози: лобковий педикульоз; багато інших захворювань: амебіаз, шигельоз, лямбліоз та ін. Передавання цих хвороб можливе не лише при статевому контакті, але й при проходженні плода через родові шляхи хворої матері, контактено-побутовим, трансплацентарним, гемотрансфузійним шляхами. Джерелом зараження можуть бути здоровий бактеріоносії, хвора людина, хвора (інфікована) мати, інфіковані предмети туалету [1].

Отже, венеричні захворювання належать до найбільш соціально значимих захворювань у зв'язку з їх поширенням і тяжкими наслідками як для організму хворого, так і для суспільства в цілому. Не дарма вітчизняним законодавцем у Кримінальному кодексі (далі – КК) України було передбачено ст. 133, яка встановлює кримінальну відповідальність за зараження іншої особи венеричною хворобою особою, яка знала про наявність у неї цієї хвороби [2]. Саме тому важливо детально зупинитися на дослідженні криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, передбачених зазначеною статтею КК України.

Як зазначає І.П. Осипенко, криміналістична характеристика у своєму прикладному вигляді включає перелік обставин, що підлягають з'ясуванню і дослідженню з даної категорії справ, а саме: характеристику типових способів здійснення і приховування злочинів цього виду та інших обставин злочину; дані про коло осіб, серед яких, ймовірніше за все, варто шукати злочинця; характеристику особи типового потерпілого; опис типових обставин, що сприяли чи перешкоджали здійсненню подібних злочинів. Обставини, що підлягають з'ясуванню і дослідженню в даному кримінальному провадженні визначаються на основі складу даного злочину, описаного в кримінальному законі, і положень науки кримінального процесу про предмет і межі доказування.

Методика розслідування не може передбачити вичерпного переліку всіх обставин, що повинні бути з'ясовані при розслідуванні конкретного кримінального правопорушення. Завдання слідчого як раз і має полягати в тому, щоб конкретизувати і доповнити типовий перелік у відповідності зі специфікою даного конкретного випадку. Необхідно пам'ятати, що криміналістична характеристика кримінального правопорушення – це наукова абстракція, що містить лише ймовірне знання. Дані, що містяться в ній, носять лише орієнтуючий характер і полегшують висунування версій і визначення напрямків розслідування [3, с. 13-14].

В той же час, деякі науковці під криміналістичною характеристикою розуміють «систему відомостей (знань) про елементи механізму вчинення злочинів окремого виду чи групи, в яких відображаються закономірні зв'язки між цими елементами і які використовуються для побудови та перевірки версій під час розслідування конкретних злочинів» [4, с. 9].

При цьому вони вважають, що у криміналістичній характеристиці кримінальних правопорушень містяться відомості про такі елементи механізму злочинів окремого виду чи групи:

- предмет злочину (гроші, матеріальні цінності, наркотичні речовини тощо);
- місце, час та обстановка, характерні для вчинення злочинів окремих видів;
- способи підготовки, вчинення та приховування злочинів – певна система дій, прийомів та окремих операцій злочинців, у т.ч. використання знаряддя злочину (автотранспорту, вогнепальної й холодної зброї, знарядь зламу, обладнання для виготовлення фальшивих документів тощо);
- сліди злочинів (різноманітні зміни, які вносяться ними в навколишню обстановку);
- особа злочинця (комплекс властивостей злочинця, його зв'язків і відносин, пов'язаних з учиненням злочинів, що можуть бути використані для їх розслідування);
- особа потерпілого (характер поведінки, майнове положення, соціальні зв'язки тощо) [4, с. 9].

Однак, на нашу думку, до елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із зараженням венеричною хворобою можна віднести: спосіб та сліди злочину, а також предмет злочинного посягання, особа потерпілого та особа злочинця.

Науковими дослідженнями встановлено, що в кожному конкретному випадку дії злочинця (спосіб злочину) детермінуються факторами, які можна визначити як суб'єктивні й об'єктивні. Суб'єктивними факторами, що впливають на вибір способу кримінального правопорушення, є такі: мета злочину, наявність у злочинця певних знань, досвіду, навичок (зокрема злочинних), соціальні, психологічні та фізичні дані особи злочинця. До об'єктивних факторів, що впливають на вибір злочинцем способу вчинення злочину, належать особливості місця, часу й обстановки, наявність у злочинця доступу до предмету посягання та ін. Певним чином вибір злочинцем способу злочину детермінується особистістю потерпілого, який нерідко обирається ним з урахуванням його особливостей (стать, фізичний розвиток, майновий стан тощо) та поведінки [4, с. 10].

На нашу думку, слід погодитись з Ю.Р. Павелко, який стверджує, що розглядаючи даний елемент криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень досліджуваного виду, ми можемо побачити, що способи зараження іншої особи будь-якою венеричною хворобою можуть бути різними: статеві зносини, задоволення статевої пристрасті неприродним способом, ритуальні процедури (наприклад, кровне братання), переливання крові від зараженої людини, пересадження органів і штучне запліднення, від вагітних жінок, заражених ВІЛ-інфекцією, хворих

на СНІД або інші невиліковні інфекційні хвороби, немовлятам під час пологів, поцілунки, порушення правил гігієни у побуті, сім'ї чи на роботі (наприклад, спільне користування посудом, постільною білизною), шприцями для ін'єкцій ліків або наркотичних засобів), самозараження (наприклад, введення собі відповідної ін'єкції) [5, с. 143].

Слід зазначити, що найбільш розповсюдженим способом вчинення даної категорії кримінальних правопорушень, звичайно, є статеві відносини. На другому місці – зараження «побутовим» шляхом. При цьому венеричні захворювання можуть передаватися двома шляхами: прямим (наприклад, через прямий контакт шкіри або слизових оболонок) та непрямим (наприклад, коли вірус потрапляє на відкриту рану або слизову оболонку через контакт з предметами домашнього вжитку, на яких вірус може залишитися).

Крім того, зараження венеричними хворобами може відбутися через недбале виконання професійних обов'язків особою, незважаючи на те, що в медичних установах застосовуються всі можливі заходи для запобігання таким захворюванням. Наприклад, існують випадки зараження під час проведення медичних процедур, таких як переливання крові, пересадка органів, штучне запліднення та інші медичні маніпуляції.

У свою чергу, кожний спосіб учинення злочину залишає в навколишній обстановці характерні для нього сліди. Особливістю криміналістичного джерела інформації про вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із зараженням венеричною хворобою, є у слідосприймальному об'єкті – тілесній оболонці людини. Тому не дарма особливістю механізму кримінальних правопорушень, пов'язаних із зараженням венеричною хворобою, є те, що сліди цих злочинів виявити на місці події не можливо, оскільки вони належать до латентних дій [5, с. 143]. Саме тому сліди злочину найчастіше можна виявити в різного роду документах, які становлять основний обсяг доказів у матеріалах досудового розслідування щодо кримінальних правопорушень даної категорії.

Як зазначає Ю.Р. Павелко, сліди злочинів здебільшого відображаються у таких документах: історії хвороби підозрюваної чи потерпілої особи (95%); попередженні, в якому ця особа підтверджує, що одержала інформацію про те, що є ВІЛ-інфікованою та знає про кримінальну відповідальність за свідоме поставлення іншої особи в небезпеку зараження ВІЛ (95%); чеках, отриманих у аптеках (10%), іншій медичній документації (5%) [6, с. 47].

Крім того, про виявлення слідів на місці події може йтися, коли кримінальні правопорушення, пов'язані із зараженням венеричною хворобою, поєднуються з іншими кримінальними правопорушеннями, наприклад, із завданням тілесних ушкоджень, зґвалтуванням, розбійним нападом тощо. У таких випадках сліди виявляються на: тілі або одязі і особи, яка вчинила злочин, і потерпілої особи (24%); знаряддях або засобах вчинення злочину (7,5%).

Необхідно зазначити, що сліди на тілі можуть виникати і від впливу предмета на тіло, і від впливу тіла на предмет. У такому разі сліди утворюються через порушення структурних утворень організму або через порушення фізіологічних процесів у тканинах, що виявляється в утворенні різноманітних слідів – ран, саден, синців, вивихів суглобів тощо. Сліди залишені на тілі людини, з позиції трасологічного інтересу можна розглядати як зовнішні та внутрішні соматичні сліди; такі, що змінюються, та стійкі соматичні сліди. Сліди можуть бути малопомітними через локалізацію у волосистій частині тіла, через перебування в складках шкіри, непомітні сліди від ін'єкцій. Характерними слідами цих злочинів є: сліди крові (4%), сліди сперми (10%), відбитки слідів рук (6%) та взуття людини (4%), сліди відображення знарядь злочину (2%) [6, с. 47-48].

На нашу думку, цілком слушною є позиція науковців, які вважають, що вивчення особи потерпілого від кримінальних правопорушень, пов'язаних із зараженням венеричною хворобою, в криміналістичному аспекті потрібне для отримання відомостей про потерпілого як особистість, його спосіб життя, стосунки та контакти з оточенням, обвинуваченням, поведінку потерпілого до, під час і після вчинення злочину, вибору найбільш ефективних тактичних прийомів виконання окремих слідчих дій, що значною мірою відбивається на процесі розслідування загалом [5, с. 144].

При цьому, узагальнення результатів матеріалів судово-слідчої практики щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із зараженням венеричною хворобою, свідчить про те, що найчастіше потерпілими особами є чоловіки (53%), це пов'язано з тим, що їм характерна віктимна поведінка, за якої чоловіки стають жертвами кримінальних діянь, пов'язаних із зараженням ВІЛ-інфекцією чи іншою невиліковною інфекційною хворобою або венеричною хворобою.

У побуті переважно потерпілі особи характеризуються низькою моральною поведінкою, ста-

тевою розбещеністю (85%); або ж їхня поведінка є нейтральною (12%), але створює об'єктивні умови для вчинення цих злочинів. До такої поведінки потерпілих можна віднести недотримання гігієнічних норм у побуті одним із членів родини, і, як наслідок, зараження венеричною або іншою невиліковною інфекційною хворобою когось із родини. Це також потерпілі, які мають позитивну поведінку у побуті та морально-етичну характеристику, віктимності у поведінці яких немає або була незначною [6, с. 82].

Що стосується особи злочинця як елементу криміналістичної характеристики досліджуваних кримінальних правопорушень, то навіть КК України передбачає, що така особа мала знати про наявність у неї венеричної хвороби.

Крім того, Ю.Р. Павелко стверджує, що злочинців даної категорії осіб варто поділяти на:

1) сексуально-розпусний тип (характеризуються зневажливістю до норм моралі, сексуальною розбещеністю, схильністю до вчинення статевих злочинів, відсутністю співчуття до потерпілих);

2) асоціальний тип (належать алкоголіки, наркомани, особи без визначеного місця мешкання, особи, які не мають постійного джерела доходу, а також раніше були засуджені за насильницькі злочини або інші злочини проти особи. Ці особи характеризуються жорстокістю, грубістю, збоченими способами задоволення статевих потреб);

3) корисливий тип (дану групу осіб можна поділити на «випадково-ситуативний тип» та «корисливо-спеціалізований тип». Так, «випадково-ситуативний тип» відрізняється тим, що їх дії мають спонтанний характер, вчинюються під впливом сприятливих умов, викликані раптовим умислом та є простими. Зазвичай до цього типу належать особи від 25-40 років, вони не мають сім'ї, постійного місця роботи, мешкання, зловживають спиртними напоями, вживають наркотики [5, с. 144].

Висновки. Отже, з огляду на все вищезазначене, можемо зробити висновок, що дослідження окремих елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із зараженням венеричною хворобою, є надзвичайно важливим для розуміння та вирішення комплексних проблем, пов'язаних з досудовим розслідуванням зазначених злочинів.

Крім того, вибір способу вчинення кримінального правопорушення досліджуваного виду, який є ключовим елементом його криміналістичної характеристики, визначається суб'єктивними та об'єктивними факторами. Серед суб'єктивних важливі мета, знання та досвід злочинця, а також його соціальний, психологічний та фізичний стан. Об'єктивні фактори включають місце, час та обставини злочину, доступ до предмету посягання. Вибір злочинцем способу залежить від особистості потерпілого, враховуючи його характеристики та поведінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/> (дата звернення 11.04.2024).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 11.04.2024).
3. Осипенко І.П. Криміналістика (Методика розслідування окремих видів злочинів): *навч. посіб.* Чернігів: Чернігівський національний технологічний університет, 2018. 292 с.
4. Криміналістика: *підручник*: у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Мясурової. Харків, 2018. 312 с.
5. Павелко Ю.Р. Криміналістична характеристика злочинів як невід'ємний елемент методики розслідування злочинів, пов'язаних із зараженням віл-інфекцією чи іншою невиліковною інфекційною або венеричною хворобою. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 3, Том 2. С. 141–144.
6. Павелко Ю.Р. Методика розслідування злочинів, пов'язаних із зараженням вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою або венеричною хворобою : *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.09. Львів, 2019. 235 с.